

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ
ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ****INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR THE SETTLEMENT
OF LOCAL MILITARY CONFLICTS: AN ANALYSIS OF EFFECTIVENESS**

**Соколенко О.Л., д.ю.н., професор,
декан юридичного факультету,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

У статті досліджується феномен локальних військових конфліктів як особливого виду збройних конфліктів, що характеризуються обмеженою територіальною сферою ведення бойових дій, специфічними політичними, економічними та стратегічними мотивами, а також активною участю як державних, так і недержавних акторів. Автор здійснює комплексний аналіз теоретичних підходів до визначення поняття локальної війни, її типологізації та відмінностей від класичних міждержавних війн.

Особливу увагу приділено правовим аспектам локальних військових конфліктів у контексті міжнародного гуманітарного права та норм, що регулюють збройні конфлікти. Досліджено роль міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ та інші регіональні структури, у процесі врегулювання та припинення локальних війн. Окремо розглянуто питання відповідальності сторін конфлікту за порушення норм міжнародного права, зокрема за військові злочини, злочини проти людяності та геноцид.

У статті проаналізовано основні причини та чинники, що сприяють виникненню локальних збройних конфліктів, серед яких етнічні та релігійні протистояння, боротьба за природні ресурси, геополітичні інтереси великих держав, дестабілізація внутрішньополітичної ситуації тощо. Наведено приклади сучасних локальних військових конфліктів, їх динаміку та наслідки для регіональної та глобальної безпеки.

Автор акцентує увагу на тому, що попри активне залучення міжнародної спільноти до врегулювання локальних конфліктів, існують значні виклики у сфері правозастосування, ефективності санкційних механізмів та дотримання міжнародно-правових зобов'язань. У зв'язку з цим запропоновано шляхи вдосконалення міжнародно-правових механізмів запобігання та припинення локальних війн, зокрема через розширення мандату миротворчих операцій, удосконалення інструментів дипломатичного посередництва та зміцнення відповідальності сторін конфлікту.

Ключові слова: збройні конфлікти, локальний воєнний конфлікт, національна безпека, Організація об'єднаних націй, публічна безпека, міжнародна безпека.

The article examines the phenomenon of local military conflicts as a special type of armed conflict characterized by a limited territorial scope of hostilities, specific political, economic and strategic motives, and active participation of both state and non-state actors. The author provides a comprehensive analysis of theoretical approaches to defining the concept of local war, its typology and differences from classical interstate wars. Particular attention is paid to the legal aspects of local military conflicts in the context of international humanitarian law and the rules governing armed conflicts. The role of international organizations, such as the UN, OSCE and other regional structures, in the process of settlement and termination of local wars is investigated. The issue of responsibility of the parties to the conflict for violations of international law, in particular for war crimes, crimes against humanity and genocide, is also considered. The article analyzes the main causes and factors contributing to the emergence of local armed conflicts, including ethnic and religious confrontations, struggle for natural resources, geopolitical interests of great powers, destabilization of the internal political situation, etc. Examples of modern local military conflicts, their dynamics and consequences for regional and global security are given. The author emphasizes that despite the active involvement of the international community in the settlement of local conflicts, there are significant challenges in the field of law enforcement, effectiveness of sanctions mechanisms and compliance with international legal obligations. In this regard, the author proposes ways to improve international legal mechanisms for preventing and ending local wars, in particular by expanding the mandate of peacekeeping operations, improving the tools of diplomatic mediation, and strengthening the responsibility of the parties to the conflict.

Key words: armed conflicts, local military conflict, national security, United Nations, public security, international security.

У сучасних умовах глобальної безпеки проблема локальних війн та збройних конфліктів набуває особливої актуальності. З огляду на те, що такі конфлікти мають суттєві політичні, економічні, соціальні та гуманітарні наслідки, їх дослідження є важливим як для міжнародного права, так і для військової стратегії та національної безпеки держав. Визначення концептуальних меж понять «локальна війна» та «воєнний конфлікт», їх співвідношення, структурних характеристик та особливостей протікання залишається предметом дискусій у науковій спільноті.

Науковий аналіз локальних військових конфліктів передбачає дослідження їх правової природи, військово-стратегічних аспектів, соціальних трансформацій та впливу на систему міжнародних відносин. Водночас відсутність єдиного підходу до класифікації локальних військових конфліктів, відмінності у визначенні їх параметрів та ступеня впливу на міжнародну безпеку ускладнюють ефективне вироблення політико-правових механізмів їх запобігання та врегулювання.

У зв'язку з цим необхідним є комплексний аналіз феномена локальних військових конфліктів, їх співвідношення з іншими видами збройних конфліктів, розмежування пра-

вових наслідків їх ведення, а також вивчення їх впливу на політичну та економічну стабільність держав-учасниць.

Проблематика локальних військових конфліктів є предметом дослідження багатьох науковців у сфері міжнародного права, військової стратегії, політичних наук та безпекових досліджень. Теоретичні засади концепції локальної війни були закладені ще в середині ХХ століття, зокрема в працях Г. Кіссінджера та його сучасників, які розробили концепцію «обмеженої війни» як міжнародного збройного конфлікту, що має обмежені політичні та військові цілі й характеризується чіткими територіальними, часовими та ресурсними рамками.

Сучасні дослідження локальних військових конфліктів зосереджені на питаннях їх еволюції, змін у характері ведення бойових дій та впливу міжнародних правових механізмів на врегулювання конфліктів. У працях В. Насіновського локальні війни розглядаються як форма макрогрупових соціальних конфліктів, що ескалюють до застосування збройного насильства, маючи водночас комплексний політичний, етноконфесійний та економічний характер.

Вагомий внесок у дослідження правових аспектів локальних військових конфліктів зробили представники

міжнародного права, зокрема щодо аналізу їх правового статусу, відмінностей від оголошеної війни та правових наслідків для держав-учасниць. Зокрема, науковці відзначають, що локальні збройні конфлікти рідко супроводжуються офіційним оголошенням війни, що ускладнює застосування норм міжнародного гуманітарного права та обмежує правові наслідки для сторін конфлікту.

Попри значний обсяг наукових праць у цій сфері, дискусійним залишається питання ефективності міжнародно-правових механізмів врегулювання локальних війн, їх відповідності сучасним викликам у сфері безпеки, а також впливу національних інтересів держав на врегулювання конфліктів. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження міжнародно-правових інструментів мирного врегулювання, механізмів посередництва та миротворчих операцій у конфліктних регіонах.

Сучасні локальні військові конфлікти становлять серйозну загрозу міжнародній безпеці та стабільності. Врегулювання таких конфліктів потребує комплексного підходу, що включає міжнародно-правові механізми, дипломатичні ініціативи та економічні заходи. У даній статті розглянуто ефективність міжнародно-правових механізмів у вирішенні локальних військових конфліктів.

Проблематика міжнародно-правового регулювання локальних військових конфліктів має глибокі історичні корені та не обмежується виключно періодом становлення традиційного міжнародного публічного права. Конфлікти між державами існували протягом усіх етапів розвитку цивілізації, що обумовлювало необхідність їхнього врегулювання через відповідні правові акти або усні домовленості, як це спостерігалось у середньовічній та античній періоди. Характер міжнародних конфліктів змінювався відповідно до епохи: релігійні протиріччя, династичні суперечки, боротьба за природні чи людські ресурси, а також територіальна експансія, яка в давнину була поширеним явищем і не спричиняла значного міжнародного засудження [4, с. 15].

У ранні історичні періоди міжплемінні конфлікти були зумовлені широким спектром чинників: від дефіциту продовольства до культурного неприйняття інших спільнот. Це явище пояснюється недостатнім розвитком суспільних відносин та відсутністю механізмів відповідальності у межах міжнародного права. Зі становленням цивілізації причини міжнародних конфліктів еволюціонували: у XVI столітті ключовим чинником була релігійна експансія, що спричинила тривалі міжнародні протистояння.

Згодом релігійні конфлікти поступилися місцем династичним суперечкам, які визначали міжнародний порядок наступних епох. Самоідентифікація народів та націоналізм стали рушіями нових міжнародних суперечностей, що згодом спричинили Першу та Другу світові війни. Ці глобальні конфлікти були викликані амбіціями окремих держав, що прагнули встановити своє домінування у міжнародному просторі.

Протягом другої половини XX століття міжнародні конфлікти набули ідеологічного характеру, що проявилось у протистоянні двох геополітичних блоків – США та СРСР у межах так званої «холодної війни». Наразі домінуючим типом міжнародних конфліктів є геополітичне суперництво, що визначає сучасний стан міжнародних відносин.

Серед різновидів міжнародних конфліктів особливе місце займають збройні конфлікти. Згідно з фундаментальними принципами міжнародного права та положеннями Статуту ООН, держави зобов'язані вирішувати міжнародні суперечки мирними засобами. Водночас міжнародне право допускає правомірне застосування збройних сил у випадках самозахисту, миротворчих операцій під егідою ООН або реалізації права народів на самовизначення. Проте деякі держави зловживають цими нормами, що підвищує актуальність дослідження ефективності міжнародно-правових механізмів врегулювання локальних збройних конфліктів.

У процесі аналізу та оцінки збройних конфліктів активно застосовуються такі терміни, як: «війна», «збройний конфлікт міжнародного характеру», «збройний конфлікт неміжнародного характеру», «комбатанти» і «некомбатанти». Ключовим аспектом є визначення правового статусу учасників конфлікту, оскільки відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів I та II 1977 року, правове регулювання статусу комбатантів та некомбатантів істотно впливає на обсяг їхніх прав та обов'язків у межах воєнних дій [1, с. 81]. Належність до тієї чи іншої категорії визначає рівень захисту, передбаченого міжнародним гуманітарним правом, а також встановлює юридичну відповідальність за неправомірне використання статусу некомбатанта.

Історично першим видом збройних конфліктів, що отримав систематизоване правове регулювання, була війна. Ця категорія отримала різні визначення у працях провідних науковців. Видатний юрист Гуго Гроцій розглядав війну як силове протистояння між державами, тоді як Карл Клаузевіц інтерпретував її як продовження політики іншими, насильницькими засобами. Л. Оппенгейм визначав війну як збройне зіткнення держав із застосуванням військової сили для досягнення політичних цілей. Закріплення термінології «війна» та «воюючі сторони» відбулося у Гаазькій конвенції 1907 року, що сприяло формуванню основ міжнародного права збройних конфліктів.

Протягом XX століття відбулися суттєві зміни у правовому регулюванні збройних конфліктів. Зокрема, наприкінці століття термін «війна» поступово витіснявся з міжнародного правового обігу, поступаючись поняттю «збройний конфлікт». Міжнародний Комітет Червоного Хреста визначає збройний конфлікт як збройне протистояння між державами, між урядовими силами та організованими збройними угрупованнями, або між такими угрупованнями всередині держави [3, с. 10].

До кінця XIX століття основним джерелом права збройних конфліктів були міжнародні звичаї, відомі як «закони і звичаї війни». Їхня значущість підтверджена у «застереженні Мартенса», викладеному у преамбулі Гаазької конвенції II 1899 року, яке гарантує, що в ситуаціях, не охоплених чинними договорами, населення та воюючі сторони залишаються під захистом принципів міжнародного права, законів людяності та вимог громадської свідомості.

Сучасне міжнародне право містить значну кількість міжнародних договорів, спрямованих на регулювання збройних конфліктів. До найважливіших належать: Женевська конвенція 1864 року, Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років, Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи 1977 року, Гаазька конвенція про захист культурних цінностей 1954 року, а також Конвенція про заборону або обмеження використання конкретних видів зброї 1980 року. Перелічені документи демонструють динамічний розвиток міжнародного гуманітарного права та розширення його нормативної бази.

У сфері міжнародного гуманітарного права можна виокремити три основні напрями правового регулювання [6, с. 175]:

1. «Право Женеві» – спрямоване на захист осіб, які не беруть або припинили брати участь у збройних конфліктах.
2. «Право Гааги» – регламентує засоби та методи ведення війни, визначаючи правові обмеження щодо застосування зброї та військової тактики.
3. «Право Нью-Йорка», що розвивалося під егідою ООН, містить положення про дотримання прав людини під час збройних конфліктів, притягнення воєнних злочинців до відповідальності та заборону використання зброї масового знищення.

Попри розвинену міжнародно-правову систему, реальна практика застосування норм міжнародного гума-

нітарного права залишається викликом. Держави-учасниці збройних конфліктів нерідко ігнорують свої міжнародно-правові зобов'язання, що зумовлює необхідність активної ролі міжнародних судових та арбітражних органів, а також впливу третіх сторін, які можуть сприяти мирному врегулюванню конфліктів. У цьому контексті важливою залишається проблема співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та концепції воєнної необхідності. Хоча остання нерідко використовується як обґрунтування порушень міжнародного права, сучасне міжнародне співтовариство прагне утвердження верховенства принципів мирного врегулювання спорів, суверенітету держав і заборони застосування сили та погрози силою.

Поняття «локальна війна» почало формуватися наприкінці 1950-х років. Зокрема, у США Г. Кіссінджер разом із колегами запропонували концепцію «обмеженої війни», визначивши її як міжнародний збройний конфлікт, що розгортається за участю відносно невеликих військових контингентів двох-трьох держав, має чітко окреслені політичні й військові цілі, а також характеризується обмеженням територіального розмаху, ресурсного забезпечення та тривалості. У військово-історичному довіднику локальна війна описується як конфлікт, що за своєю природою може мати форму прикордонного протистояння, суперечки щодо територіального контролю, міжетнічних або міжконфесійних зіткнень, а також боротьби за економічний вплив [5, с. 383].

Локальні війни зазвичай є конфліктами, що обмежені як у військово-політичному, так і в територіальному аспектах. Вони охоплюють протистояння між двома чи більше державами, впливаючи на їхні політичні, економічні, національні, територіальні та етноконфесійні інтереси. Основними характеристиками таких конфліктів є обмежений масштаб військових дій, участь порівняно малих військових контингентів, застосування переважно звичайних видів озброєння. До цієї категорії належать також внутрішньодержавні конфлікти та громадянські війни [2, с. 300].

Будь-яка війна за своєю сутністю є воєнним конфліктом, однак не кожен конфлікт досягає рівня війни. Відмінність між цими явищами можна визначити на основі якісного аналізу, зокрема за рівнем залучення військових сил та суспільства. Збройний конфлікт зазвичай обмежується участю певних військових підрозділів і, можливо, незначним впливом на економічні процеси держави. Водночас, локальні війни можуть супроводжуватися значними соціальними трансформаціями, централізацією влади, мобілізацією економічних і людських ресурсів.

Важливим критерієм розмежування локальних війн і збройних конфліктів є ступінь їхнього міжнародно-правового оформлення. На відміну від війни, воєнний конфлікт рідко супроводжується офіційним оголошенням стану війни, що впливає на застосування норм міжнародного права щодо дипломатичних відносин, торговельних угод, власності та статусу громадян воюючих сторін [7, с. 34].

Таким чином, локальна війна може бути визначена як збройне протистояння між державами, яке обмежене за своїми політичними цілями та масштабами бойових дій. Воєнний конфлікт, у свою чергу, являє собою гостру

форму зіткнення сторін у процесі вирішення значущих суперечностей із застосуванням військової сили.

Міжнародне право регламентує питання врегулювання конфліктів через низку правових інструментів, серед яких ключову роль відіграють:

- Статут ООН, зокрема глава VI, що передбачає мирні засоби вирішення міжнародних спорів, такі як переговори, посередництво, арбітраж та судові рішення;
- Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р., які визначають норми міжнародного гуманітарного права, спрямовані на захист цивільного населення;
- Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр., що регламентують закони і звичаї війни;
- Резолюції Ради Безпеки ООН, які містять конкретні механізми врегулювання конфліктів, включно з введенням санкцій та миротворчих місій.

Міжнародні організації відіграють вирішальну роль у посередництві та імплементації миротворчих заходів. Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ухвалюють рішення щодо міжнародних санкцій, направлення миротворчих контингентів та координації зусиль із запобігання ескалації конфліктів. Миротворчі місії ООН (UN Peacekeeping Operations) сприяють стабілізації ситуації, розведенню збройних сил та захисту цивільного населення.

ОБСЄ відіграє роль у моніторингу дотримання режиму припинення вогню та сприянні діалогу між сторонами конфлікту.

– Європейський Союз застосовує дипломатичні та економічні санкції, надає фінансову та гуманітарну допомогу постраждалим регіонам.

– Африканський Союз, Ліга арабських держав та Організація американських держав реалізують заходи з підтримки миру, застосовуючи посередницькі та миротворчі механізми.

Хоча міжнародні правові інструменти відіграють важливу роль, їхня ефективність часто обмежується такими факторами:

1. Політична воля держав. Відсутність готовності конфліктуючих сторін до компромісу знижує ефективність міжнародного посередництва.
2. Недостатнє забезпечення механізмів виконання рішень. Санкційний режим та миротворчі операції можуть мати обмежений вплив через відсутність примусового механізму.
3. Різномісний інтереси великих держав. Геополітичні інтереси міжнародних акторів можуть перешкоджати досягненню консенсусу щодо заходів з врегулювання конфліктів.
4. Зміна характеру збройних конфліктів. Наявність гібридних загроз, зокрема тероризму, приватних військових компаній та кібервійн, потребує адаптації міжнародно-правових норм.

Аналіз ефективності міжнародно-правових механізмів врегулювання локальних військових конфліктів свідчить про необхідність їх подальшого вдосконалення. Попри існування значного масиву правових інструментів, їхня дієвість часто залежить від політичної кон'юнктури, ресурсного забезпечення та рівня міжнародної співпраці. Тому актуальним напрямом подальших досліджень є розробка гнучких правових механізмів, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики у сфері міжнародної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадер А. В. Війна як чинник функціонування та зміни політичних систем. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. серія: «історія, філософія, політологія»*. 2020. № 19. С. 80–83. URL: <https://doi.org/10.32841/2707-0018.2020.19.18> (дата звернення: 13.02.2025).
2. Бадер А. Політико-правове регулювання збройного насилля в міждержавних відносинах. *Гілея: науковий вісник. збірник наукових праць*. 2018. № 128. С. 299–302.
3. Вовк С. О., Бадер А. В. Переосмислення інституційно-функціонального наповнення національної безпеки України в умовах збройного насилля. *Politicus*. 2023. № 4. С. 7–14.
4. Маклін І., Макмілан А. 5. Короткий оксфордський політичний словник. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 789 с.
5. Мандрагеля В. А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз: монографія. ЄУ. 2003. 570 с.
6. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. 2002. 68 с.
7. Толубко В. Б. 4. Воєнні аспекти міжнародного права: навчальний посібник. 2004. 240 с.